

L'estela del nen oxirrinquita Teó

Jordi Campillo i Concepció Piedrafita

L'estela del nen oxirrinquita Teó

Jordi Campillo
Concepció Piedrafita

ARQUEOLOGIA

L'estela que ens ocupa va ésser trobada l'any 2009 dins de la tomba núm. 12, de la Necròpolis Alta d'Oxirinc, datada d'època romana, de l'Alt Imperi. Es tracta d'una tomba monumental de pedra, de planta complexa, que va començar a ser excavada per la Missió Arqueològica d'Oxirinc durant la campanya de 1993¹. L'excavació es va reprendre l'any 2009. La tomba té un total de cinc cambres, totes elles cobertes de volta de canó. L'estructura de la tomba és força irregular, ja que en el moment de la seva construcció es va adaptar a les estructures de la veïna tomba núm. 11 que ja havia estat construïda. Per tant, podem assegurar que constructivament parlant la tomba núm. 12 és posterior a la 11.

Vista general de la tomba núm. 12, on es va trobar l'estela.

Les tres primeres cambres excavades al 1993 havien estat reutilitzades com a criptes en època cristiana pels usuaris de la casa funerària núm. 1, anomenada per nosaltres del monjo Febamon; amb aquest objectiu un accés va ser construït de manera que comunicava una de les estances de la casa funerària amb la cambra núm. 2 de la tomba.² D'igual manera a la cambra núm. 3 es van tapiar amb tovots tant la porta d'accés a la cambra núm. 4 com el costat nord de la mateixa cambra núm. 3. En reprendre l'excavació del sector 2B l'any 2009 i després d'excavar la major part de la tomba núm. 11, entre l'espai que deixen lliures les cambres 1 i 2 de la tomba 11 va aparèixer un altre conjunt tombal que corresponia a la veïna tomba núm. 12.³

D'aquest conjunt hem dut a terme l'excavació de dues de les cambres, les cambres provisionalment nomenades 2 i 3 i que en realitat són les cambres 4 i 5 del con-

conjunt de la tomba. El conjunt és estructuralment diferent al de la tomba 11; consta de dues habitacions paral·leles entre elles i orientades est-oest que s'obren a la cambra núm. 3 que les connecta. No obstant això, les tècniques constructives de les dues tombes són similars, és a dir, murs elaborats amb blocs d'una grandària mitjana tallats en calcària regular i lligats amb morter de calç. Pel que fa a les cobertes, aquestes també són en volta de canó; la de la cambra núm. 3 es conserva pràcticament sencera però les de les cambres 4 i 5 han desaparegut, si bé encara mantenen fragments de l'arrencament de la volta. A més a més, les dues cambres 4 i 5 disposen d'escales que connecten amb l'exterior. Els murs de la tomba s'assenten directament a sobre d'un paviment molt compacte i regular format per còdols, sorra i restes de calç.

L'excavació d'aquestes cambres ha ofert unes consideracions força interessants. La primera d'elles ha estat constatar la inexistència de mòquies a la cambra núm. 4. De fet, la porta d'accés des de la cambra núm. 3 a la cambra núm. 4 va ser amortitzada amb un mur de tovot similar als murs de construcció de moments posteriors, com hem dit abans.

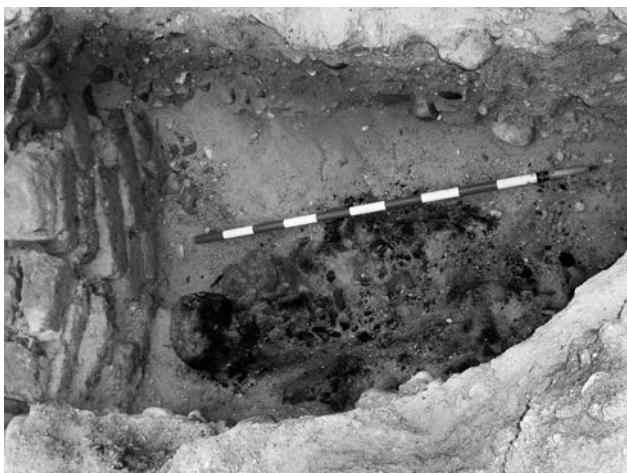
A la cambra núm. 4 vam localitzar una peça extraordinària, una estela funerària d'estil romà corresponent a un nen. En ella apareix representat el difunt amb la indumentària i els trets típics de les representacions clàssiques i presenta una doble inscripció on es fa referència al nom del menor, un tal Teó. L'estela va aparèixer recolzada sobre un dels murs de compartimentació de la cambra, girada sobre un dels seus costats llargs i bloquejant l'accés de una

Moment de l'aparició de l'estela funerària.

porta que donava pas a la resta de la cambra núm. 4. Recordem que en aquesta cambra no es van trobar mòmies.

Per últim, hem realitzat un sondeig a l'interior de la cambra núm. 4 i hem pogut constatar l'existència de nivells arqueològics inferiors. Concretament, hem exhumat una tomba en fosa simple retallada als nivells geològics del terreny i ocupada per un sol individu. La capçalera de la tomba, orientada a l'est, disposa d'un mur construït en tovot de forma gairebé quadrangular no assimilables als utilitzats en la construcció de la casa funerària. El mort es troba dipositat al fons del retall de la fosa en decúbit-supí i presentava un embenatge en mal estat de conservació. La tomba mostra signes inequívocs d'haver estat espoliada abans de la construcció de la tomba 12 donat que el paviment de la cambra no presentava cap tipus d'afectació previ al nostre sondeig.

Tomba en fosa sota els nivells de la tomba 12.

Aquesta tomba en fosa, per tant, presenta una cronologia més antiga que les construccions funeràries alto-imperials. De fet, existeix un paral·lel exhumat en la campanya de 2006 en què els excavadors apuntaven a una possible cronologia ptolemaica.

D'altra banda l'excavació de la cambra núm. 5, que és paral·lela i està al nord de la núm. 4, va proporcionar la troballa de diverses mòmies en posició irregular, la qual cosa demostra que hi van ser tirades sense cap ordre; algunes d'aquestes mòmies posseeixen cartonatges ricament decorats i amb temes mitològics, entre ells, el peix oxirinc. Per sota d'aquest nivell de mòmies es va excavar un nivell inferior on es van localitzar 12 mòmies *in situ* i col·locades en filera, la qual cosa demostra que es tractava d'una tomba familiar.

EPIGRAFIA

Sector 2B.

Lloc on es conserva: magatzem del Consell Superior d'Antiquitats de El-Bahasa.

Tipus de pedra: pedra blanca local policromada.

Mesura: 71 cm d'alçada x 44 cm d'amplada.

Núm. de registre: OXI 21403.

Núm. d'Antiquitat: 378

Any del descobriment. 2009.

Data: alto-imperial; I-III d. C.

Bibliografia: Josep PADRÓ *et alii*, Memòria provisional dels treballs realitzats en el jaciment d'Oxirinc (El-Bahasa, Província de Mínia, Egipte) durant la campanya de 2009, a *Nilus*, 18, 2009, p. 12, foto 31.

José PADRÓ *et alii*, Oxirinc (El-Bahasa, Mínia, Egipte): Nous descobriments i novetats. Campanya del 2009, a *Tribuna d'Arqueologia 2009-2010*, Barcelona 2011, p. 198, figura 14 (p. 200).

DESCRIPCIÓ DE LA ICONOGRAFIA DE L'ESTELA

L'estela està feta amb un sol bloc de pedra blanca. Cal mirar-la de forma vertical, allargada, és a dir, és un rectangle amb els costats llargs (71 cm d'alçada) on la imatge del nen, dret, queda alta i esvelta. Aquest rectangle està baixat en la part interior, tot deixant un marge, com si fos un marc de la figura. Al marge, on el nen té els peus, és més ample que els dos laterals i el que diríem la llinda; això és així per formar una espècie de base més alta i ampla que la llinda.

En rebaixar la pedra es fa la figura del nen que ocupa el centre, toca de peus a la base i toca amb el cap la llinda de l'estela.

És una figura en relleu de bona qualitat artística. És en realitat un alt relleu molt ben treballat.

Tenim un nen dret i en posició frontal que va vestit amb una túnica i a sobre porta un mantell o millor dit, una toga blanca, a l'estil d'un ciutadà romà. La mà dreta del nen està sortint, com si aguantés la toga, que està recollida a l'espatlla esquerra (= recollir-se la toga/mantell a l'esquerra perquè hi havia persones que ho feien a la dreta). La mà esquerra descansa davant, sobre la toga, on podem veure els dits, per comparació amb la mà dreta on estan els cinc dits estirats, de forma corbada, com si agafessin alguna cosa que no es pot veure bé, potser podria ésser un ram del que acredita un difunt com justificat davant dels déus del Més Enllà; però és una hipòtesi probable perquè està la pintura molt esborrada. La toga li cau per l'esquena, pel costat esquerre i es veuen els plecscats amb restes de pintura. També hi ha plecscats a tota la toga.

La túnica, també blanca, li arriba fins els turmells, deixant al descobert els peus. Els peus estan calçats amb sandàlies, remarcades per pintura negra; veiem, a més a més, els dits dels peus ben marcats. La túnica és més llarga que la toga. I aquesta túnica denota també riquesa i *status* social de la família perquè en pintura hi ha marcades dues franges verticals negres que anirien del coll fins el final de la túnica. No és una túnica únicament blanca, sinó que porta ornamentació amb franges.

El cap i la cara són la part més ben feta de tota la figura i l'estat de conservació és excel·lent. També la pintura està pràcticament intacta; el cabell del nen està pintat en negre amb un pentinat a l'estil romà, amb serrell sobre el front; el nas, la boca i les orelles estan ben fetes i ben destacades; la boca conserva pintura vermella. Però el més espectacular són els ulls. Tenim les celles pintades en color negre i els ulls semblen mirar l'espectador, són grans i pintats també de color negre. Pensem, també, que els ulls estan pintats a l'estil egipci, amb pintura per la part de les pestanyes superiors i inferiors, tot allargant-se cap els costats, cap a les temples, com les màscares egípcies.

Als marcs llargs, al dret i a l'esquerra, tenim dues inscripcions; a la de l'esquerra, mirant-la com espectadors, hi ha una columna amb cinc línies; a la de la dreta hi ha una columna amb tres línies. Donem el los textos, amb dues columnes, tal com els veiem a l'estela. Aquesta estela és clarament funerària, cosa que confirma el seu text.

TEXT ORIGINAL

Esriptura copta	Esriptura grega
ΘΕ	
ωΝ	
L Z	L Z
AωP	AΩ
O c	PO (Σ)

Transcripció de la columna d'escriptura copta:
Θέων (ἐτών) ζ ἄωρος

Transcripció de la columna d'escriptura grega:
(ἐτών) ζ ἄωρο(ς)

Traducció de l'escriptura copta:
Teó, de set anys, que encara no estava en saó.

Traducció de l'escriptura grega:
De set anys, que encara no estava en saó.

COMENTARI LINGÜÍSTIC

Primer es pot veure que la columna d'escriptura copta està sencera, amb el nom del nen; la grega no creu necessari repetir el nom.

Les lletres estan gravades en la pedra i pintades de color vermell, com era normal sobre pedra blanca i aleshores en lletres *rubricades*, és a dir, pintades en vermell.⁴ El lapicida no era massa curós perquè l'adjectiu ἄωρος, en la columna d'escriptura copta, l'escriu de forma força irregular en comparació amb les tres línies de la columna escrita en grec, molt regulars.

La paraula anys està fets amb l'abreviatura L, que ja hem vist en altres inscripcions d'Oxirrinc, com la de la jove Harpocratiaina.⁵ L'adjectiu ἄωρος és un símil molt bonic tret, al peu de la lletra, del vocabulari del camp i de l'agricultura; fa referència als fruits. Teó encara no estava madur, només tenia set anys.

Però malgrat tot, els dos textos són **llengua grega** però escrita en dos alfabetos diferents.

Sobre la grafia copta hem de dir que el copte també té unes paraules pròpies per indicar aquest adjectiu, com podem veure al diccionari copte de Crum.⁶ Això vol dir que l'escriptura copta amb la ω i la c (sigma llunada), és en realitat grec; però que el lapicida ha volgut diferenciar les dues columnes de text, una amb caràcters grecs i l'altra coptes. Cal marcar la importància de la trobada perquè això vol dir que entre els segles II i III d. C. el copte ja és una llengua escrita feta.

Això és el que indica aquesta inscripció. Tenim grec, però escrit amb lletres coptes. Per quina raó? Podem proposar una hipòtesi: per a què el nom de nen Teó, la seva edat, i el seu adjectiu puguin ésser llegits per un major nombre de persones i assegurir millor la seva vida eterna. El seu nom, llegit en dues grafies, pot ser llegit per molta més gent; si es llegeix el nom d'una persona aquesta és recordada per sempre en el món dels vius i dels morts.

Text original amb escriptura copta.

Text original amb escriptura grega.

La reflexió última filològica és que en aquest segle al costat del grec ja tenim una llengua copta parlada i escrita.

PARAL·LELS

Teó és un nom corrent a Oxirrinc; el tenim, entre d'altres papirs del segle II-III a: P. Oxy. núms. 1165, 2980 (Teó, autor de cartes); núm. 2190 (un Teó estudiant); núm. 2853 (un Teó comerciant); núm. 3167 (un Teó escolar); núm. 4582 (un gimnasiarca) *et passim*.

CONCLUSIONS

El nen Teó, que va morir amb set anys, era un nen de família acomodada, era ciutadà romà, pagà (no hi ha cap indici de cristianisme) enterrat amb luxe en una tomba romana de molt bona estructura, la tomba familiar, i amb una estela molt bonica, gran, per ésser recordat. El "que no estava en saó", "madur", fa que la inscripció tingui un aspecte poètic, una aura de pena de part de la seva família que plora la seva mort, la seva innocència i candor i vol conservar el seu record.

Jordi Campillo
indi16@hotmail.com

Concepció Piedrafita
piedrafitacarpnac@yahoo.es

- 1 Josep PADRÓ i PARCERISA, *Oxyrhynchos I. Fouilles Archéologiques à El-Bahnasa (1982-2005)*, Nova Studia Aegyptiaca III, Barcelona, 2006, pp.37-38, figs. 29 i 30.
- 2 Eva SUBIAS PASCUAL, *Oxyrhynchos II. La maison funéraire de la nécropole haute à Oxyrhynchos (el Minyâ, Égypte): du tombeau à la diaconie*, Nova Studia Aegyptiaca V, Tarragona, 2008, pp. 37-42 amb les figs. 8-11: es tracta de la cripta G.
- 3 Josep PADRÓ *et alii*, Memòria provisional dels treballs realitzats en el jaciment d'Oxirrinc (El-Bahnasa), província de Mínia, Egipte) durant la campanya de 2009, a *Nilus* 18, 2009, pp. 12-14, fotos 31-40.
- 4 B. RÉMY et F. KAYSER, *Initiation à l'épigraphie grecque et latine*, Paris, (15 edició), 1999, p. 11.
- 5 Concepció PIEDRAFITA, L'épigraphie grecque d'Oxyrhynchos, a *Oxyrhynchos, un site de fouilles en devenir. Colloque de Cabestany, Avril 2007*, editors-Pode M. ERROUX-MORFIN et J. PADRÓ PARCERISA, Barcelona, 2008, p. 144, foto 4, p. 138.
- 6 W. E. CRUM, *A Coptic Dictionary*, Oxford, 1939 (reimpressió de 1962), p. 888, índex de mots grecs, columna 3, ἄωρος.